

ПОЛИТИЧЕСКО УСТРОЙСТВО НА АВТОНОМНАТА ОБЛАСТ ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ (1879 – 1885)

Иван Винаров**

Увод

Вследствие на Руско-турската освободителна война, на 3 март 1878 г. в Сан Стефано е подписан прелиминарен договор. В него се предвижда: първо, България и Босна и Херцеговина получават пълна автономия; второ, Сърбия, Черна гора и Румъния ще са независими държави; и трето, към Руската империя се присъединяват Бесарабия и Южна Буковина, както и кавказките Ардаган, Карс, Батуми и Баязет. От очертаното на Цариградската посланическа конференция (23 декември 1876 г. – 20 януари 1877 г.) от българско национално землище са откъснати две големи области – Северна Добруджа е дадена като компенсация на Румъния, а Поморавието (Българска Моравя – Нишкия санджак, вкл. Зайчар и Лесковац, но без Пирот и Враня) са дадени на Сърбия заради участието ѝ във войната. [1] Впоследствие постановките на Санстефанския договор са преразгледани по време на Берлинския конгрес през лятото на същата година, който е свикан по предложение на Великобритания и Австро-Унгария, със съгласието на Русия (Велев, 2013, с. 65-66). Той е един акт на господстващите през XIX век в Европа и света неравноправни политически отношения, диктувани от великите сили за сметка на малките народи. Неговите клаузи не се съобразяват с националния принцип, нито с естествените исторически права на балканските народи. Най-тежки са последствията за България, която е ограбена и озлочестена (Генчев, 1988, с. 418).

Според постановките на Лондонското споразумение (от май 1878 г.) и записаното в Берлинския договор, най-голямата от териториите, които се откъсват от новосъздаденото княжество, е Южна България – тя се връща под пряката власт на султана с името Източна Румелия. *„На юг от Балкана се образува една провинция под име Източна Румелия, която остава под пряка политическа и военна власт на Султана, но с административна автономия. Тя има един Генерал-Губернатор християнин.“* Това гласи чл. 13 от договора, който регламентира съществуването на автономната област. По този начин възниква източнорумелийският въпрос, който в продължение

* Иван Винаров, доктор по политология, главен асистент в катедра „Политология“ в УНСС, email: i.vinarov@unwe.bg; IvanVinarov@mail.bg.

на няколко години след Освобождението играе важна роля в развитието на политиката на Балканите (Пенков, 1985, с. 22).

Както правилно забелязва Василка Танкова, в него названието *българин* не се споменава нито веднъж. А по английско настояване Южна България е наречена точно Източна Румелия, [2] с цел да бъде обезличен българския национален елемент и да се подчертаят турските права над областта (Толева, 2014, с. 120). **Въпреки това Източна Румелия е българска провинция, носеща характеристиките на българска национална държава:** на територия *35 901 кв. км* живеят общо *815 946 души*, от които българите са *573 560* [3]. Български са езикът, писмеността, книжнината и другите форми на духовна култура. Съставите на законодателното тяло – Областното събрание, на органите на изпълнителната и съдебната власт, както и на местното самоуправление (с малки изключения) също са български. Такива са и преобладаващата част от училищата, църквите и печатниците. Главните управители Алеко Богориди и Гаврил Кръстевич са българи по произход и самосъзнание (въпреки дългогодишната вярна служба на Високата порта). Източна Румелия наистина е българска провинция, но в границите на Османската империя и под пряката политическа власт на султана (Танкова, 1994, с. 173). **Българска не само по произход, но и по дух.** Източна Румелия е по-модерна и демократично устроена от Княжеството, с повече свободи на населението, по-добре управлявана, по-богата и стопански понапреднала. [4]

Основното ограничение пред настоящото изследване е продиктувано от значително по-малкия обем литература, посветена на краткотрайното държавнополитическо явление Източна Румелия. Предвид това, в настоящата статия се разглежда единствено вътрешнополитическото устройство на автономната област. В рамките на анализа не попадат външнополитическите влияния, както и свързаните със Съединението проблеми. Авторът разглежда системата на държавно управление в Източна Румелия в контекста на българската доминация в областта, както и факторите, благодарение на които в Южна България се създава една по-добре функционираща политическа система, отколкото в Княжеството.

Изложение

Цел и методология на изследването

Настоящият доклад е предназначен за широк кръг читатели, най-вече за интересувашите се от политическата история на нашата държава. Предвид посочените ограничителни условия, значимостта на анализа се свежда основно до

представянето на държавното устройство на Източна Румелия посредством достиженията на съвременната политическа и историческа наука.

Целта на това изследване е да се изясни политическото устройство и обществения характер на „втората България” – автономната област Източна Румелия. Реализирането на тази цел се постига чрез решаването на следните две изследователски задачи: 1) представяне на политическата система в автономната област и на конституционно-правния модел, върху който се изгражда тя; и 2) оценка на „характера” на областта – представяне на нейния български облик и на стремежа за обединение с Княжество България.

Основна хипотеза на изследването

Основната хипотеза на изследването е, че Източна Румелия е една чисто българска провинция, носеща характеристиките на българска национална държава. Независимо от факта, че автономната област е под върховната юрисдикция на султана, нейната политическа система е напълно овладяна от българското население. През шестте години на съществуването ѝ тя функционира не по-лошо от тази в „метрополията” България и по този начин прави възможно народното единение, което впоследствие води до великото дело – Съединението.

Приложена методология и методика

В изследването се съчетават два основни изследователски метода: исторически анализ на възникването и развитието на автономната област Източна Румелия, като следствие от решенията на Берлинския конгрес и поетапното придобиване от нейна страна на облик на чисто българска провинция; и правен анализ, във връзка с конституционното и обществено-политическото устройство на „втората България”. В края на изложението е обърнато внимание и на състоянието и ролята на печата като изразител на стремежите на българите към обединение в една обща държава.

Традицията при изучаването на държавния строй и конституционно-правния модел на „втората България”

Според един от съвременните изследователи на Източна Румелия – Станислав Боянов, историята на автономната област е сравнително слабо разглеждана в българската историография. Причините за това са няколко: *първо*, малкото запазена и фрагментирана архивна и изворова база (поради нехайство, лошо съхранение или умишлено унищожавани документи); *второ*, липса на професионален интерес у първите следосвобожденски историци (които предпочитат средновековната ни история или народните борби на българите през Възраждането); и *трето*, неразбиране на ролята на Източна Румелия за формиране на обществения и държавноправен модел на нашата

възстановена държавност – едно своеобразно забравяне за историческото съществуване и проблемите на „втората българска държава“. От общо 186 известни до този момент заглавия по тази тема, издадени в периода 1909 – 2016 г., едва 57 нямат общо с националния акт на Съединението. Така проблемите на социалния, обществен и държавноправния живот на автономната област са незаслужено пренебрегвани от българските учени (Боянов, 2017, с. 55 и 62).

Жестоко разорена след Априлското въстание, намиращата се между Стара планина и Родопите нова автономна област дава над 17 хил. жертви по време на Освободителната война. За да неутрализират неблагоприятните последици за българското население вследствие на Берлинския договор, руските власти вземат съвременни и енергични мерки. Ръководената от ген. Аркадий Столипин временна администрация е формирана изцяло от български служители (Велев, 2013, с. 92). Благодарение на това, още преди формирането на държавните институции, представителите на доминиращия етнос успяват изцяло да овладеят държавното управление. Формалният акт за начало на всяка една държавност (според общоприетите канони на конституционализма и парламентаризма) е приемането на основен закон.

Ако бъде взет под внимание хронологическият порядък, за пръв български конституционен акт би следвало да се счита Органическият устав на Източна Румелия. Той е оповестен на 14 април 1879 г. – два дни преди Учредителното събрание да приеме Търновската конституция. Защо, обаче, подобна хипотеза не може да бъде аргументирана? Според големия български конституционалист проф. Любомир Владикин, конституцията е „*системният сбор от действащи публичноправни норми*“ на една държава, които „*са дадени от една учредителна власт*“ (Владикин, 1937, с. 110-111). Учредителната власт е онзи строител, който по думите на проф. Георги Близнашки превръща тежкия гранит на народната мощ в светъл и строен храм на свободата (Близнашки, 2017, с. 11). И докато Учредителното събрание в освободеното Княжество представлява именно такава власт, то Органическият устав на автономната област е създаден по съвсем друг начин. Не би било пресилено да се каже, че той е „спуснат“ отгоре и е компромис от вижданията на страните по Берлинския договор за общественото устройство на автономната област, плюс някои от претенциите на нейните жители. В Международната европейска комисия по изработване на Органическият устав най-остро се противопоставят Англия и Австро-Унгария, от една страна, и Русия – от друга [5]. Крайният резултат е една сложно конфигурирана политическа система, която изначално е било спорно колко е подходяща за останалия в пределите на Османската империя полу(не)зависим южнобългарски народ.

От българската историческа и политическа наука е наследена една традиция – за разбирането, че Източна Румелия завещава на Княжество България при Съединението най-вече имената и делото на големите личности. Добре познат е подходът, посредством който се твърди, че източнорумелийските дейци чисто и просто се вливат в софийския елит и това като че ли е най-големият принос на дотогавашната пловдивска политическа класа в общобългарските дела. Но създаването и развитието на цял един паралелно съществуващ модел, на нова напълно изградена и изцяло завършена политическа система, която повече от половин десетилетие функционира (може да се твърди не без основание) дори по-стабилно от тази в Княжеството, се пренебрегва и за специалистите остава второстепенна спрямо борбите в своеобразната „метрополия“ България.

Каква е същността на източнорумелийската политическа система?

Съгласно Берлинския договор, българските земи на юг от Стара планина (без Софийския санджак) трябва да образуват отделна област, наречена Източна Румелия. Елена Стателова изтъква, че по предложение на английските дипломати на конгреса в германската столица, едно остаряло историко-географско понятие е прикачено на изкуствено обособена провинция, за да прикрие нейния истински характер (Стателова, 1983, с. 5). Тя се намира под върховната юрисдикция на султана – той има право да строи военни укрепления по границата и да държи армия на територията на областта, защото е отговорен за нейната сигурност (Толева, 2014, с. 121). Но Източна Румелия получава административна автономия и се ръководи от главен управител, който е **задължително християнин** (това не означава задължително българин). Правилата за организацията на областта се въвеждат с приемането от европейската комисия (в сътрудничество с Високата порта) на документ, наречен Органически устав. По своята същност той е октроиран акт, но в него намират място и много идеи и принципи, които са характерни за доосвободенските проекти, предвиждащи някакъв автономен статут на българските земи (Паев, 2016, с. 162-163) [6].

Във вътрешнополитическото устройство на Източна Румелия са заложили принципите на представителната демокрация, на базата на които са установени конституционна уредба и парламентарно управление. След създаването на Органически устав и назначаването на Алеко Богориди за пръв управител (по препоръка на Русия и в съгласие с Великите сили) започва подмяната на временната руска администрация с местни служители. Автономната област заживява самостоятелен политически живот (Петров, 2018).

За ситуацията в началния стадий от развитието на Източна Румелия свидетелства Инструкцията на руското министерство на външните работи до генералния консул в Пловдив А. Н. Церетелев, в която се казва: „*Отделяне-*

то на Южна България от Северна след Берлинския конгрес и образуването от нея на обособена област Източна Румелия е толкова ненормално положение, при което не следва да се очаква, че връзките, които са били между двете части на България, ще бъдат прекъснати независимо от това, че Портата и нейните привърженици ще се стремят към възможно най-силно разделение на тези две части.“ (Дойнов, 2000, с. 502-503).

Връзките не се прекъсват, но „двете Българии“ заживяват свой живот – започва протичането на паралелен политически процес на север и юг от Балкана. По думите на Симеон Радев, в Източна Румелия „наместо турски вилает с привилегировано положение, който дипломацията бе кроила в Берлин, образувала се бе една фактически свободна държава с конституционен режим и с българска национална физиономия“. В нея „...всичко способствуваше за благоденствието на страната. Партийни ежби нямаше още. Политическият живот бе прост и идиличен. Пловдив господствуваше над провинцията, а голямото Гешовско семество господствуваше над Пловдив“ (Радев, 2004, с. 527).

Общите положения на политическото устройство на Източна Румелия са уредени в Глава I на Органическия устав по следния начин (Дойнов, 2000, с. 503-505) [7].

Според чл. 7 на основния закон, султанът назначава Главния управител като съобразява своето решение със съгласието на Великите сили. Мандатът на областния „губернатор“ е пет години. По предложение на последния се назначава Главен секретар, който замества управителя в негово отсъствие или служи като такъв при неговата смърт или оставка, до назначаването на нов. Той също задължително трябва да е християнин. Главният управител назначава директорите на административните служби, съдиите във Върховния съд, както и Окръжните управители (префектите). Началниците и върховните офицери на милицията и стражата (жандармерията) се назначават и уволняват от султана, а управителят избира подофицерите (до чин капитан включително).

В чл. 10 е уреден статутът на Областното събрание. То е съставено най-вече от избрани членове и притежава законодателната власт. В нея участие взема и Главният управител но само върху материя, пряко засягаща неговото ведомство. Към Събранието (измежду неговите членове) се създава Постоянен комитет, който служи и като Административен съвет към губернатора.

Друг важен член е 22^{-ри}, който урежда използването на официалните езици. Те са общо три: *турски, български и гръцки*. Актовете и решенията на административните и съдебните органи в окръзите, околииите и общините се обнародват на езика на населението, което има мнозинство за съответната единица. При взаимодействия с централната власт на империята (Високата порта) се използва задължително турски език. Обнародването на актове с

юрисдикция върху цялата автономна област се прави задължително и на трите езика.

В Глава III се уреждат статутът и функциите на Главния управител, но само в четири члена. В чл. 44 се казва, че той е представител на султана в областта и притежава изпълнителната власт. При нужда Генерал-губернаторът има право да изисква от империята войскови части [8]. Евентуалното наместничество на Главния секретар е с установен максимален срок от три месеца.

В Глава IV е уредено централното управление на областта. В чл. 56 се посочват шестимата главни администратори (директори), които са: 1. Главен секретар (и директор на вътрешните работи); 2. Директор на правосъдието; 3. Директор на финансите; 4. Директор на земеделието, търговията и обществените сгради; 5. Директор на Народното просвещение; и 6. Заповедник (комендант) на Милицията и на Стражата (жандармерията). Шестимата образуват т.нар. Таен съвет на Главния управител (тоест едно своеобразно правителство). Генерал-губернаторът не е отговорен за решенията на Съвета, а носи собствена и еднолична отговорност за политическите си действия (чл. 58).

Глава V е посветена на Областното събрание (чл. 68-74). В него влизат:

- *членове по право*: Мюфтията, духовните началници на петте религиозни християнски общности и Главния равин; председателите на Върховния съд и на Върховния административен съд; както и Главният контролор на финансите;
- *избрани от населението членове*: 36 на брой, избират се с пряко и тайно гласуване на всеки две години (по окръзи);
- *назначени от Главния управител*: 10 на брой, избирани от три категории граждани: 1. Земеделци, търговци и промишленици; 2. Чиновници от Гражданското управление и съдии; и 3. Представители на свободни професии и занаяти. Половината от състава на назначените се променя на всеки две години

Законодателна инициатива притежават Главният управител и Събрание-то (при подписали законопроекта най-малко шестима членове). През втората половина на XIX век са познати два принципа на законотворчеството: *първи*, изключителната законодателна инициатива принадлежи на монарха; и *втори*, право на камарата да инициира актове. По това време по-разпространен е първият (напр. Френската конституция от 1814 г., Сръбската от 1869 г. и др.). В това отношение Органическият устав установява едно положение, което е рядкост дори за напредналите европейски конституционни държави. Това е сериозна придобивка за областта и е предпоставка за реална демократичност на парламентарния процес (Манолова, 1976, с. 109).

Постоянният комитет се състои от 10 члена титуляри и от три резерви. Всички те се избират от списъчния състав на Събранието без допълнителни условия, с изключение на едно: в Постоянния комитет не могат да влизат депутати от квотата на религиозните началници (но могат да са от другите членове по право). Комитетът има председател, вицепредседател и секретар, а за кворум е необходимо присъствието на поне 7 представители.

По думите на Симеон Радев, изработеният от комисията Органически устав е доста либерален. Той учредява в Източна Румелия освен Областното събрание и един Постоянен комитет – оригинална институция, която е нещо средно между сенат, държавен съвет и българска постоянна комисия. При провеждането на избори се предвижда малък имуществен ценз с многобройни изключения, отнасящи се до „либералните“ професии. Всички права на личността и гражданските свободи са здраво застъпени (и гарантирани). Областта е поставена спрямо портата в отношение на почти пълна независимост. Предвидено е вето на султана относно някои решения, но както са очаквали членовете на международната комисия по изработване на устава, то остава само на хартия (Радев, 2004, с. 136-137).

За столица на Източна Румелия без никакви разногласия е избран Пловдив. Един от центровете на българската култура и дух преди Освобождението, с население около 28 хил. души, градът се оформя като политическо и икономическо ядро на автономната област. Само за шест години боят на неговите жители нараства с над 5 500 души – от тях половината са българи, турците са $\frac{1}{4}$ (7 144), $\frac{1}{7}$ са гърци и гръкомани (5 497), а останалите са евреи (2 168), арменци (1 061) и др. (Найденев, 2014). Разнолик по етнически и национален признак, Пловдив успява да привлече в своите предели българския елит и така поетапно се парират претенциите на останалите първенци за водеща роля в източнорумелийския политически живот.

Съгласно Органическият устав и в противоречие с Берлинския договор, автономната област създава своя армия, в чийто състав влизат: милиция от 12 дружини с кадрови състав от 7500 души; жандармерия от 12 пехотни роти; една конна полицейска рота и един полуюскадрон – общо 1500 души. Първият назначен български майор не е част от княжеската армия, а от Източнорумелийските формирования – това е Сава Муткуров (1883 г.). Но тази амбициозна законодателна инициатива не успява да окаже противодействие на взетите в Берлин решения, според които областта не само, че няма право да води самостоятелна външна политика, но е задължена да внася всяка година по 210 хил. турски лири данък в правителствената хазна (Велев, 2013, с. 93).

Първите избори за Областно събрание се провеждат на 7 октомври 1879 г. Борбата не се води между политически партии, а на етнонационална основа. От едната страна на барикадата е българското мнозинство, чувстващо се унижено от решенията на Берлинския конгрес и трайно ориентирано

към ефективни действия за утвърждаване на българския характер на Източна Румелия (с цел бъдещо присъединяване към Княжеството). От другата страна са гърците и турците в един „съюз по сметка“ – останали без доскорошното си монополно положение в политиката и религията двете малцинствени групи влизат в битка за парламентарните банки с представителите на основния (държавотворчески) етнос. Но борбата е неравносътйна. Сплотеният български народ демонстрира единодушие и висока електорална активност. От 36 избрани народни представители цели 31 са българи, гърците – 3, турците – само 2. Като се добавят и назначените членове (20 на брой) общо българите в областната асамблея стават 40 – почти $\frac{3}{4}$ от списъчния състав. Начело на Постоянния комитет, който е действащ орган на Областното събрание (и оказва значително влияние върху работата и решенията на Частния съвет – Директората), е избран Иван Евстратиев Гешов. Всичко това елиминира амбициите на западните представители за редуциране на правата на българското население в областта за сметка на фаворизираните от тях малцинства. [9] Факт е, че на голяма почит сред великите сили, особено що се отнася до Англия, се радват грацките амбиции за доминация в Източна Румелия. Според официален Лондон „Гърция има законното основание да наследи турската власт южно от Стара планина“. Дори в наше време сред атинската историография битуват становища, че автономната област е била „втора гръцка държава“ (Филипов, 2018).

Независимо от факта, че Източна Румелия е автономна част от Османската империя, по думите на В. Танкова в нея прави впечатление едно явление – свободата на печата е на ниво, каквото има в независимите държави с демократично управление. През годините на съществуване на автономната област в Пловдив се издават много книги, 35 вестника и списания. Сред тях най-видно място заема в-к „Марица“ – първата българска печатна медия след Освобождението. Инициативата за неговото създаване е на вицегубернатора Тодор Бурмов, който осигурява субсидия от руското гражданско управление. Издател е родоначалникът на книгоиздаването в България – Христо Данов. В периода от 2 юли 1878 г. до 6 септември 1885 г. излизат общо 745 броя на „Марица“. Негови главни редактори са били личности от ранга на Григор Начович, Иван Ев. Гешов, Г. Груев, Михаил Маджаров и Стефан Бобчев. Сред сътрудниците на вестника са Стоян Михайловски, Св. Миларов, първият български професор Марин Дринов и др. Орган на Народната партия, в-к „Марица“ си поставя нелеката задача да подкрепя изграждането на свободния живот на българския народ и да съдейства за всестранното развитие на културата на българите. В центъра на вниманието му стоят общонационалните интереси и единствено твърдото проповядване на руските позиции по отношение на областта го поставят в неудобното положение, да се обяви против провъзгласяването на Съединението (Филипов, 2018).

Орган на южнобългарската Либералната партия е вестник „Южна България“, от чийто печат излизат общо 220 броя. Негов основател и главен редактор е Г. Бенев, а сред сътрудниците му попадат Иван Салабашев, Захарий Стоянов, Димитър Тончев и др. Средствата за издаването му се събират измежду народните представители, а програмата му защитава интересите на Отечеството *„като се грижим за опазване на солидарността ни като един неразделен народ“* (Филипов, 2018).

Освен тези значими вестници общественото мнение в Източна Румелия се организира и около: в-к „Народний глас“ с редактори Иван Вазов и Константин Величков – общо 545 броя; в-к „Народът“ и „Кукуригу“ – по 43 броя; в-к „Положение“ – 24 броя; в-к „Борба“ на Захарий Стоянов; месечното научно-книжовно списание „Наука“ – орган на Научно-книжовното дружество в Пловдив, начело с Ив. Вазов; „Съдебен вестник“ на Д. Тончев – 20 бр. и т.н. Немалък брой печатни медии се създават и в другите значими градове в областта – Сливен, Стара Загора и пр. (Филипов, 2018).

Но в началото на 1883 г. положението на масмедията се изменя посредством поставеното началото на т.нар. подкупен печат – започва съществуването на пропагандната преса, замаскирана като партийни издания. [10] Със съгласието на българския монарх Александър I Батенберг възниква съединистката пропаганда. Княжеството поема финансирането на вестник „Съединение“ с главен редактор Иван Берковски, под чието ръководство от печат излизат общо 148 броя. На страниците на изданието публикуват и дейци на Народната партия, а целта е да се издигне София като обединяващия фактор за всички българи. В противовес на тази идея вестник „Южна България“ пропагандира превръщането на Източна Румелия в център на обединението на българския народ. [11]

От казаното до тук става ясно, че българите в автономната област монополизират общественото мнение почти напълно. Масмедията винаги са били (и в бъдеще ще продължават да са) основно оръжие при създаването на подходящи обществени нагласи за налагането на определени политики. Освен това те са основен фактор на политическата социализация на гражданите и въздействат върху формирането на техните нагласи и ориентации. В това отношение българският политически и интелектуален елит в Източна Румелия изиграват съществена положителна роля за успешния завършек на общонародното дело.

Заклучение

Берлинският договор разпокъсва българския народ на няколко части. Целта е да се запазят позициите и влиянието на Османската империя на Балканите и по този начин да се защитят интересите на великите сили от двете

страни на Босфора. За това е необходимо не само да се осуети българското национално обединение, но и да се направи невъзможна за реализиране политическата и международната еманципация спрямо Високата порта както на новообразуваното Княжество, така и на автономната област. Чрез грубо погазване на тогава действащите принципи на международното право решенията на Берлинския конгрес нанасят тежък удар върху правата и интересите на българите (Пенков, 1985, с. 26-27).

Най-голямото образувание, което е откъснато от пределите на Княжество България, е Източна Румелия. С територия и население, които напълно позволяват създаването на една самостоятелна държава, новата автономна област в пределите на империята успява да се (само)обособи като модерна страна от западен тип. Нейният основен закон – Органическият устав, е фундамент на една уникална политическа система, с която би се гордял всеки цивилизован народ в края на XIX век. Благодарение на активното си население Източна Румелия се утвърждава като втора българска юрисдикция, която съществува успоредно с Княжеството до Съединението. В двете български държави се утвърждават различни и практически конкуриращи се политически модели – в т.ч. форма на държавно управление, административно и съдебно устройство. [12] За определен период се създава потенциал именно Пловдив, а не София, да се обособи като притегателен център на бъдещото общобългарско обединение на разпокъсаните с Берлинския диктат земи.

Огромното желание за запазване на българския облик на областта, постоянният стремеж на новосформиращия се стопански елит към икономически просперитет, както и фактическата невъзможност на Високата порта да влияе върху политическия процес в Южна България, разчистват пътя на народа с българско самосъзнание към изграждане на една стабилна политическа система и сравнително спокоен общественopolитически живот. Както правилно отбелязва Симеон Радев в „Строителите на съвременна България: *„Но не за една образцова автономия мечтаеше българското население в областта, а за присъединение към княжеството.“* (Радев, 2004, с. 123).

Бележки:

[1] Според Константин Косев, признатата в Цариград българска земя съвпада почти напълно с границите на Екзархията, начертани през 1870 г. Впечатление прави фактът, че никой не оспорва българския характер на посочената там територия, която обхваща Мизия, Тракия, Македония и Добруджа. Но тъй като новата държава се очертава да е прекалено голяма (и по този начин да предпостави нарушаване на т.нар. баланс на силите между великите държави) по време на конференцията в столицата на Османската империя граф

Игнатиев предлага тя да бъде разделена на две. След военната победа обаче подходът на Петербург се променя в посока единна и силна България, с цел нарастване на руското влияние в региона (Косев, 2008, с. 17).

[2] По думите на Мария Манолова: *„Най-плодородната и красива част на България, същинската Южна България, приемаше чуждото име Източна Румелия“*. И още: *„...автономна област, наречена съвсем произволно Източна Румелия“* (Манолова, 1976, с. 21).

[3] Заради присъединяването на София и Варна към Княжеството, от Източна Румелия са изключени поречията на реките Места и Струма. По този начин се губи стратегически важният излаз към Егейско море и връзката с Македония. Пак по настояване на Лондон, с безусловната подкрепа на австро-унгарския външен министър граф Дюла Андраши, районът на Лозенград също е откъснат и е върнат на Османската империя (Манолова, 1976, с. 120-121).

[4] Известно е, че от Княжеството в автономната област се внасят главно суровини, които се преработват и като готови изделия се изнасят на изток (Цариград, Мала Азия, Близкия изток) или на Северозапад (Сърбия, Босна и Херцеговина). Това носи значително приходи на южнобългарските предприемачи (Маджаров, 2015, с. 13).

[5] Според Мария Манолова, българският характер на управлението в автономната област е гарантиран при приемането на законите и правилата, отнасящи се до изборния процес и избираемите от населението длъжности, благодарение основно на руската дипломация. Останалите комисари правят чести опити да издигат изкуствено двете най-големи малцинства – гърци и турци, до по-голям дял в управлението на Южна България (Манолова, 1976, с. 11-47).

[6] Повече за създадените преди Освобождението програми и проекти за бъдещото държавно устройство и управление в България, вж. в книгата на Костадин Паев *„Търновската конституция...“* (Паев, цит. съч., с. 106-173).

[7] *„Органически устав на Източна Румелия – Документ“*, в: Съединението на България, 14 юли 2015 г., достъпно на <http://saedinenieto.bg/organicheski-ustav-na-iztochna-rumelia-dokument/> (дата на достъп 30 май 2018 г.).

[8] Според Теодора Толева, на практика изпращането на войски в областта не е в правомощията на султана, а на Великите сили. Всеки път, когато генерал-губернаторът поска навлизането на турската армия, Високата порта е длъжна да уведомява европейските посланици в Цариград относно причините за това действие. От своя страна Великите сили могат да реагират по дипломатически път или чрез съвместно предложение. Тогава турското правителство е задължено да се обърне към главния управител на Източна Румелия с препоръка за въздържане

от употребата на допълнителна сила. От друга страна обаче, липсват санкции срещу евентуално прибързано или неоснователно упражняване на това султанско право – не са уточни и конкретните условия и начина на влизане на турски войски в областта. А от дипломатическите инициативи по време на съществуването на автономната област става очевидно колко е неприложимо „общото предложение“. Освен това, както уточнява Мария Манолова, изискването към Цариград е само да информира правителствата на Великите сили, а не задължително да иска тяхното съгласие (Толева, 2014; Манолова, 1976, с. 25).

[9] „Политическо развитие на Източна Румелия“, в: Съединението на България, 15 юли 2015 г., достъпно на <http://saedinenieto.bg/politicheskoro-razvitie-na-iztochna-rumelia/> (дата на достъп 27 май 2018 г.).

[10] В Източна Румелия близо четири години периодичният печат успява да защити своята външна (политическа) свобода, а журналистите – вътрешната си независимост (Танкова, 1994, с. 223-224).

[11] „Пътищата на българското съединение“, в: Съединението на България, 13 юли 2015 г., достъпно на <http://saedinenieto.bg/patishtata-nabalgarskoto-saedinenie/> (дата на достъп 27 май 2018 г.).

[12] Както е добре известно, от конкуренцията и липсата на монополи най-много се облагодетелстват потребителите – в случая жителите на „двете Българияи“. Конкуренцията между юрисдикциите за кратко време успява да реализира потенциала за създаване на по-добри условия за стопански и социален просперитет (Пенчев, 2018).

Референции:

Близнашки, Г. (2017), Учредителната власт на народа, УИ „Св. Климент Охридски“, София.

(Bliznashki, G., 2017, Uchreditelnata vlast na naroda, UI „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia)

Боянов, С. (2017), „Историография на Източна Румелия – рамка и аспект“, в: Пловдивски исторически форум, година I, книжка I, УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив.

(Boyanov, S., 2017, „Istoriografia na Iztochna Rumelia – ramka i aspekt“, v: Plovdivski istoricheski forum, godina I, knizhka I, UI „Paisiy Hilendarski“, Plovdiv)

Велев, Г. (2013), Българската национална кауза (1762 – 2012), Том 1: Непреходен стремеж за национално обединение, ИК Знание, София.

(Velev, G., 2013, Balgarskata natsionalna kauza (1762 – 2012), Tom 1: Neprehoden stremezh za natsionalno obedinenie, IK Znanie, Sofia)

- Владикин, Л. (1937), Организация на демократичната държава, Придворна печатница, София.
(Vladikin, L., 1937, Organizatsia na demokratichnata darzhava, Pridvorna pechatnitsa, Sofia.)
- Генчев, Н. (1988) Българско възраждане. Трето преработено и допълнено издание, Изд. на Отечествения фронт, София.
(Genchev, N., 1988, Balgarsko vazrazhdane. Treto preraboteno i dopalнено izdanie, Izd. na Otechestvenia front, Sofia.)
- Дойнов, Д. (2000), История на българския политически живот. Извори. УИ „Черноризец Храбър”, Варна. Цит. по: Георгиев, В., Ст. Трифонов (1994), История на българите 1878-1944 в документи, том 1, Просвета, София, с. 54.
(Doynov, D., 2000, Istoria na balgarskia politicheski zhivot. Izvori. UI „Chernorizets Hrabar”, Varna. Tsit. po: Georgiev, V., St. Trifonov, 1994, Istoria na balgarite 1878-1944 v dokumenti, tom 1, Prosveta, Sofia, s. 54.)
- Косев, К. (2008) „Санстефанският мирен договор“, в: 130 години от Руско-турската освободителна война (1877 – 1878 г.) и възстановяването на българската държавност, УИ „Стопанство“, София.
(Kosev, K., 2008, „Sanstefanskiyat miren dogovor“, v: 130 godini ot Rusko-turskata osvoboditelna voyna (1877 – 1878 g.) i vazstanovyavaneto na balgarskata darzhavnost, UI „Stopanstvo“, Sofia.)
- Маджаров, М. (2015), Източна Румелия (Исторически преглед), Второ издание, Български културен форум, Пловдив.
(Madzharov, M., 2015, Iztochna Rumelia (Istoricheski pregled), Vtoro izdanie, Balgarski kulturen forum, Plovdiv.)
- Манолова, М. (1976), Русия и конституционното устройство на Източна Румелия, Издателство на БАН, София.
(Manolova, M., 1976, Rusia i konstitutsionnoto ustroystvo na Iztochna Rumelia, Izdatelstvo na BAN, Sofia.)
- Найденов, Г. (2014), „Българските медии в Източна Румелия”, в: Съюз на българските журналисти, 7 април 2014 г., достъпно на <https://sbj-bg.eu/index.php?t=22413> (дата на достъп 2 декември 2018 г.).
(Naydenov, G., 2014, „Balgarskite medii v Iztochna Rumelia”, v: Sayuz na balgarskite zhurnalisti, 7 april 2014 g., dostapno na <https://sbj-bg.eu/index.php?t=22413> (data na dostap 2 dekemvri 2018 g.).
- Паев, К. (2016), Търновската конституция в светлината на балканския конституционализъм от XIX век, Издателство Сиби, София.
(Paev, K., 2016, Tarnovskata konstitutsia v svetlinata na balkanskia konstitutsionalizam ot XIX vek, Izdatelstvo Sibi, Sofia.)
- Пенков, С. (1985), Берлинският договор и Балканите, Издателство „Наука и изкуство”, София.

(Penkov, S., 1985, *Berlinskiyat dogovor i Balkanite*, Izdatelstvo „Nauka i izkustvo”, Sofia.)

Пенчев, П. (2018), „Източна Румелия като пропуснат шанс”, в: Експертен клуб за икономика и политика, 1 октомври 2018 г., достъпен на <https://ekipbg.com/iztochna-rumelia/> (дата на достъп 2 декември 2018 г.).

(Penchev, P., 2018, „Iztochna Rumelia kato propusnat shans”, v: Eksperten klub za ikonomika i politika, 1 oktombri 2018 g., dostapen na <https://ekipbg.com/iztochna-rumelia/> (data na dostap 2 dekemvri 2018 g.).

Петров, Т. „Партиите в Източна Румелия”, в: Радикалдемократическа партия в България, достъпно на https://www.rdp-bg.org/index.php?option=com_content&view=article&id=169:---&catid=22:-&Itemid=40 (дата на достъп 27 май 2018 г.).

(Petrov, T. „Partiite v Iztochna Rumelia”, v: Radikaldemokraticheska partia v Bulgaria, dostapno na https://www.rdp-bg.org/index.php?option=com_content&view=article&id=169:---&catid=22:-&Itemid=40 (data na dostap 27 may 2018 g.).

Стателова, Е. (1983), *Източна Румелия (1879/1885)*. Икономика, политика, култура, Издателство „Отечествен фронт”, София.

(Statelova, E., 1983, *Iztochna Rumelia (1879/1885)*. Ikonomika, politika, kultura, Izdatelstvo „Otechestven front”, Sofia.)

Радев, С. (2014), *Строителите на съвременна България*, Том първи, Издателство „Захарий Стоянов”, София.

(Radev, S., 2014, *Stroitelite na savremenna Bulgaria*, Tom parvi, Izdatelstvo „Zahariy Stoyanov”, Sofia.)

Танкова, В. (1994), *Свободата на печата в Княжество България и Източна Румелия. 1879 – 1885*, Издателство „Свободна мисъл”, Пловдив.

(Tankova, V., 1994, *Svobodata na pechata v Knyazhestvo Bulgaria i Iztochna Rumelia. 1879 – 1885*, Izdatelstvo „Svobodna misal”, Plovdiv.)

Толева, Т. (2014), *Външната политика на Дюла Андраши и възникването на Македонския въпрос*. Издателство Сиела, София.

(Toleva, T., 2014, *Vanshnata politika na Dyula Andrashi i vaznikvaneto na Makedonskia vapros*. Izdatelstvo Siela, Sofia.)

Филипов, Н. (2018), „Британската пропаганда относно българското Съединение”, в: *Lentata.com*, 6 септември 2018 г., достъпно на https://www.lentata.com/page_12721.html (дата на достъп 2 декември 2018 г.).

(Filipov, N., 2018, „Britanskata propaganda otnosno balgarskoto Saedinenie”, v: Lentata.com, 6 septembri 2018 g., dostapno na https://www.lentata.com/page_12721.html (data na dostap 2 dekemvri 2018 g.).

ПОЛИТИЧЕСКО УСТРОЙСТВО НА АВТОНОМНАТА ОБЛАСТ ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ (1879 – 1885)

Резюме

През първите години от своето съществуване българската държавност се гради в два центъра. Целта на изследването е изясняване на политическото устройство на „втората България”, наречена Източна Румелия. Изследването се базира на исторически и правен анализ. Основният извод е, че автономната област е една чисто българска провинция, носеща характеристиките на българска национална държава. Нейното население не носи в сърцето си мечтата за една блестяща автономия, а за присъединяване към Княжество България.

Ключови думи: „две Българияи“, Източна Румелия, Княжество България, Органически устав, Южна България.

JEL: N430, N930

POLITICAL STRUCTURE OF EASTERN RUMELIA AUTONOMY REGION (1879 – 1885)

Ivan Vinarov*

Abstract

During the first years of its existence the Bulgarian statehood is built in two centers. The current research aims is to clarify the political structure of the “second Bulgaria”, called Eastern Rumelia. The research is based on historic and legal analysis. The main conclusion is that Autonomous Region is a purely Bulgarian province, bearing the characteristics of a Bulgarian national state. Its population does not bear in its heart the dream of a brilliant autonomy, but for joining the Principality of Bulgaria.

Key words: “the two Bulgarias”, Eastern Rumelia, the Principality of Bulgaria, the Organic Statute, Southern Bulgaria.

JEL: N430, N930

* Ivan Vinarov, Chief. Assist. Prof., PhD, Department of Political Science, email: i.vinarov@unwe.bg; IvanVinarov@mail.bg.